

NORSK MARITIMT MUSEUM
ARKEOLOGISK RAPPORT 2014

RAPPORT

ARKEOLOGISK REGISTRERING UNDER VANN FOR FARLED LAMHOLMEN, FARSUND KOMMUNE OG LOVISENBERGSUNDET, KRAGERØ KOMMUNE

SAKSNUMMER: 2014081

ELLING UTVIK WAMMER

NORSK
MARITIMT MUSEUM

NORSK MARITIMT MUSEUM
BYGDØYNESVEIEN 37
0286 OSLO

TLF: +47 24 11 41 50

E-POST: fellespost@marmuseum.no
<http://www.marmuseum.no>

ORG. NR. 981 518 284

Kommune: Farsund og Kragerø	Fylke: Vest-Agder og Telemark
Plansaknummer: 2014081	Navn på sak: Farled Farsund og Kragerø
Tiltakshaver: Kystverket	Adresse: Postboks 128 3791 Kragerø
Tidsrom for undersøkelse: 18.-21. oktober 2010	Kartreferanse:
NMM funn-nr.:	Askeladden ID -nr.:
Kulturminnetype:	Feltleder: Elling Utvik Wammer
Prosjektleder: Elling Utvik Wammer	Rapport utført: Oktober 2014
Rapport ved: Elling Utvik Wammer	Kvalitetssikret: Morten Reitan, 29. okt. 2014

SAMMENDRAG

I forbindelse med Kystverkets utbedring av farled for havnene i Farsund og Kragerø har det kommet opp tiltaksområder som ikke er registrert tidligere av Norsk Maritimt Museum (NMM). Det ble derfor fra museet stilt krav om marinarkeologiske registreringer, med hjemmel i Lov om Kulturminner av 9. juni 1978 nr. 50 (Kulturminneloven) § 9. Registreringene ble gjennomført den 23. september (Farsund) og 26. september (Kragerø). Det ble gjennomført søk med sidesøkende sonar i samtlige tiltaksområder, samt et begrenset tilstøtende sjøareal. Det ble også foretatt søk med dykker på grunnere deler. Det ble ikke gjort funn av vernede eller automatisk fredete kulturminner etter Kulturminneloven under de marinarkeologiske registreringene. Tiltakene ser ikke ut til å være i konflikt med kulturminner under vann.

Innledning

I forbindelse med Kystverkets utbedring av farled for havnene i Farsund og Kragerø har det kommet opp tiltakssoner som ikke er registrert tidligere av Norsk Maritimt Museum (NMM). Det ble derfor fra NMM stilt krav om marinarkeologiske registreringer, med hjemmel i Lov om Kulturminner av 9. juni 1978 nr. 50 (Kulturminneloven) § 9 og 14. NMM har tidligere gjort registreringer for deler av disse havneanløpene i tillegg til Grenland, Oslo og Borg. Det er utarbeidet egen rapport fra disse undersøkelsene¹. Tiltakssonene som ikke er registrert tidligere og som nå skulle registreres var Farsund deponi og Lovisenbergsundet i Kragerø. Tiltakene foregår i områder med potensial for marine kulturminner, og aktuelle funn var skipsvrak, ballast og løsfunn (gjenstander).

FARSUND DEPONI

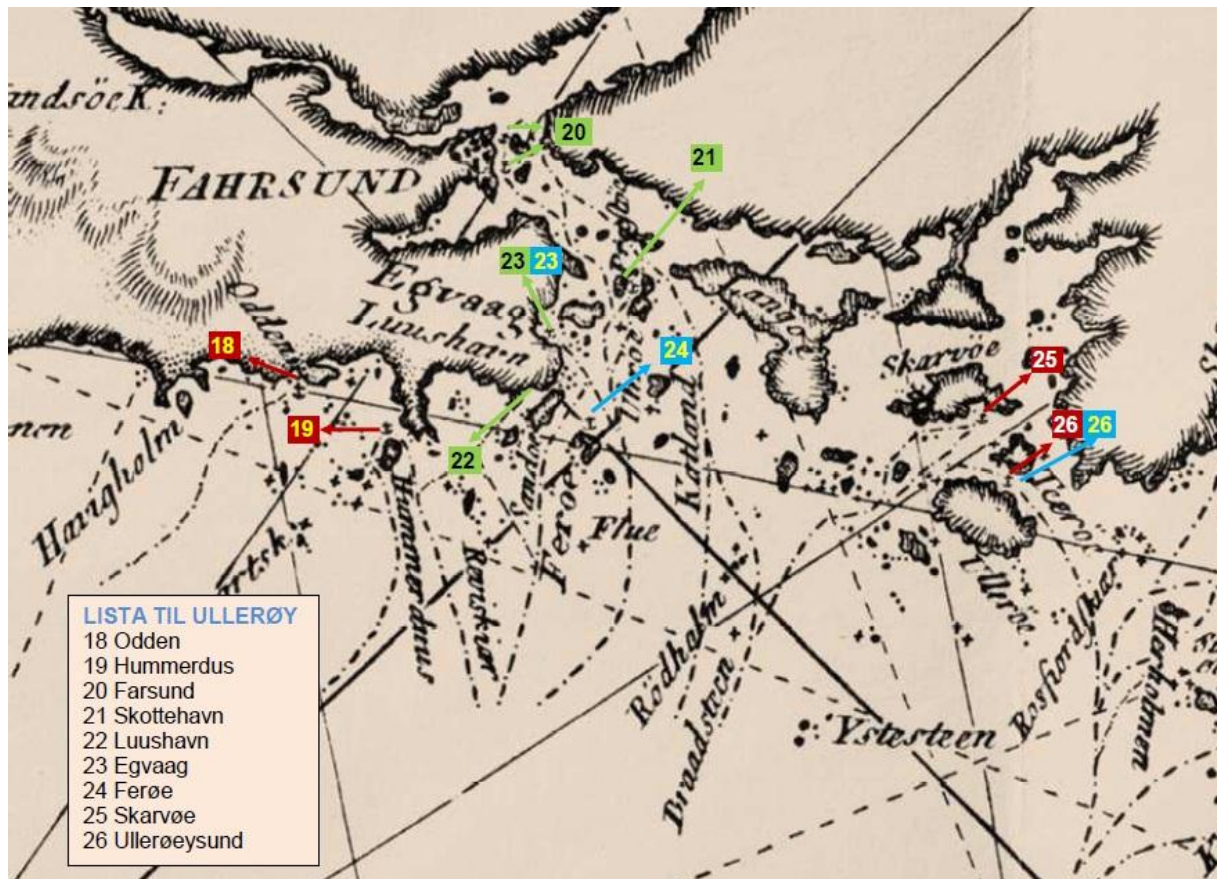
Deponiområdet knyttet til leden i Farsund ligger sørvest for Lamholmen, ca. 1,5km sør for Farsund by. Deler av deponiet er dypere enn 15 meter og skråner raskt mot 40 meter. Lengden tilsvarer omkring 200 meter.

Figur 1: Tiltaksområdet sett fra Lamholmen mot Prestøy. Bilde tatt mot sør. Foto: NMM. Kart til høyre: Det undersøkte deponiområdet markert med rød farge på venstre side. Kystverket.

Farsund og området rundt har lange tradisjoner knyttet til sjøfart og maritim aktivitet. Figur 2 viser for eksempel at tiltaksområdet ligger i en av flere mulige seilingsleder inn til Farsund på starten av 1800-tallet. *Skotthavnen* går igjen på både figur 1 og 2, og tiltaksområdet med Lamholmen ligger sannsynligvis langs den vestre av ledene videre nordover herfra. Utsatte steder ved gamle skipsleder har av naturlige årsaker et relativt stort potensial for strandinger og forlis, og dette gjelder således tiltaksområdet.

¹ Løseth, K. 2009: *Rapport fra arkeologisk registrering under vann i forbindelse med farledsutbedring i Farsund, Kragerø, Grenland, Hvaler og Fredrikstad*. Norsk Maritimt Museum, plansak 2009010.

Figur 2: Eldre sjøkart, med avmerket havner og ankringsplasser. De viktigste seilingsledene er inntegnet som linjer av streker og prikker. Kartgrunnlag av Paul Løwenørn fra rundt år 1800², bearbejdet av Sørensen³.

Det var på forhånd ingen kjente funn i tiltaksområdet. En stor leker av sement over et metallskjelett ligger på 28 meters dyp øst for utdypingen ved Store Håøy. Funnet er synlig på sjøkart og er meldt inn som sjøfunn hos NMM (10030109), samt innlagt i Askeladden med ID 136860. Lekteren er bygget i 1915 og snart et automatisk fredet kulturminne. Det skal også ligge et vrak på 5,9 meters dybde ved Bertasbukta, vest for tiltaksområdet, ifølge sjøkart. Dette er ikke registrert i våre databaser og det finnes heller ikke noe informasjon på dykkesider som dykkepedia.no.

LOVISENBERGSUNDET

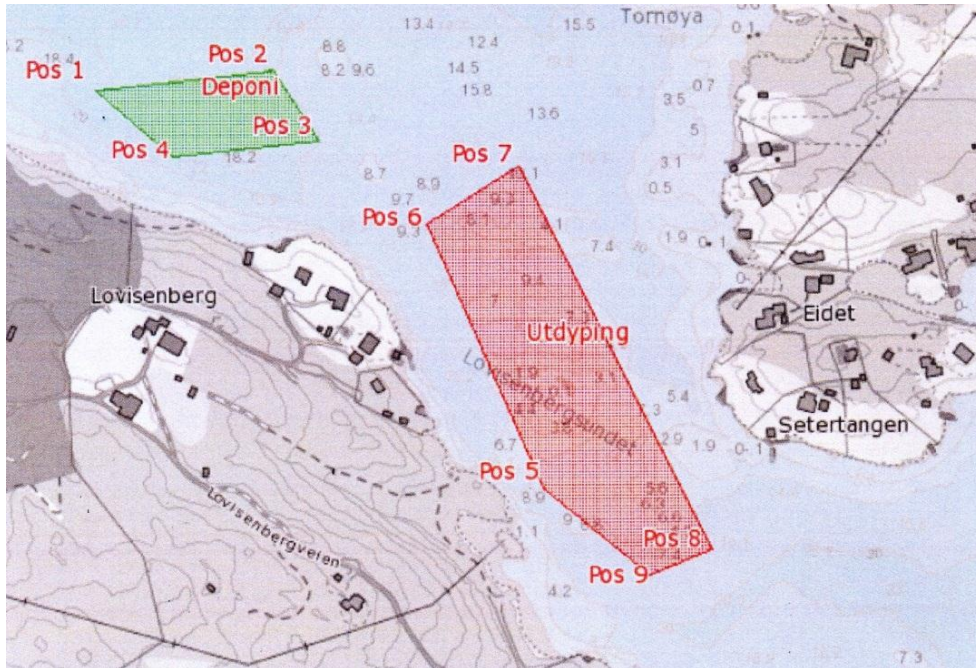
Områdene som berøres dekker det meste av innløpet til Hellefjorden, nord for Kragerø. Det har opprinnelig vært minst to store isbruk i Hellefjorden, innenfor Lovisenbergsundet, på Helle og Langodden. Aktivitetet var størst frem til første verdenskrig og i tyveårene, men på Langodden fortsatte den til midten av sekstiårene⁴. Utdypningsområdet er ca. 250 meter i lengde og 50-100m bredt, noe mindre for deponiet på nordsiden av sundet (figur 3). Utdypingene foregår grunnere enn 20 meter,

²) Kilde: Paul Løwenørn: *Oplysende Beretninger for de Søefarende til specielle Kaarter over den Norske Kyst*. Utgitt av Det Kongelige Søe-Kaarte Archiv i København 1800 og 1801. Trykt i faksimile av Rosenkilde og Bagger – København 1975.

³ Sørensen, B. T. 2011: *Historiske seilskiphavner i Vest-Agder. En oversikt utarbeidet på grunnlag av Paul Løwenørns Oplysende Beretninger for de Søefarende til specielle Kaarter over den Norske Kyst*.

⁴) Personlig meddelelse, Per Norseng, NMM.

og terrenget under vann virket kupert. Deponiet er dypere enn 20m. Det var ingen sjøfunn eller Askeladden ID i vann eller på land i umiddelbar nærhet.

Figur 3: De undersøkte utdypnings- og deponiområdene markert. Kart: Kystverket.

Figur 4: Tiltaksområdet sett fra Lamholmen mot Prestøy. Bilde tatt mot sør. Foto: NMM.

Gjennomføring og metode

Registreringene ble gjennomført den 23. september (Farsund) og 26. september (Kragerø), av NMM ved Tori Falck, Frode Kvalø og Elling Utvik Wammer. Det var vindstille og pent vær begge dager, og dermed gode forhold for feltarbeid. Det ble gjennomført søk med sidesøkende sonar i samtlige tiltaksområder, samt et begrenset tilstøtende sjøareal. De undersøkte områdene framgår av figur 5 og 6. Det ble også foretatt søk med dykker på grunnere deler. Sikten i vannet ca. 10m begge steder.

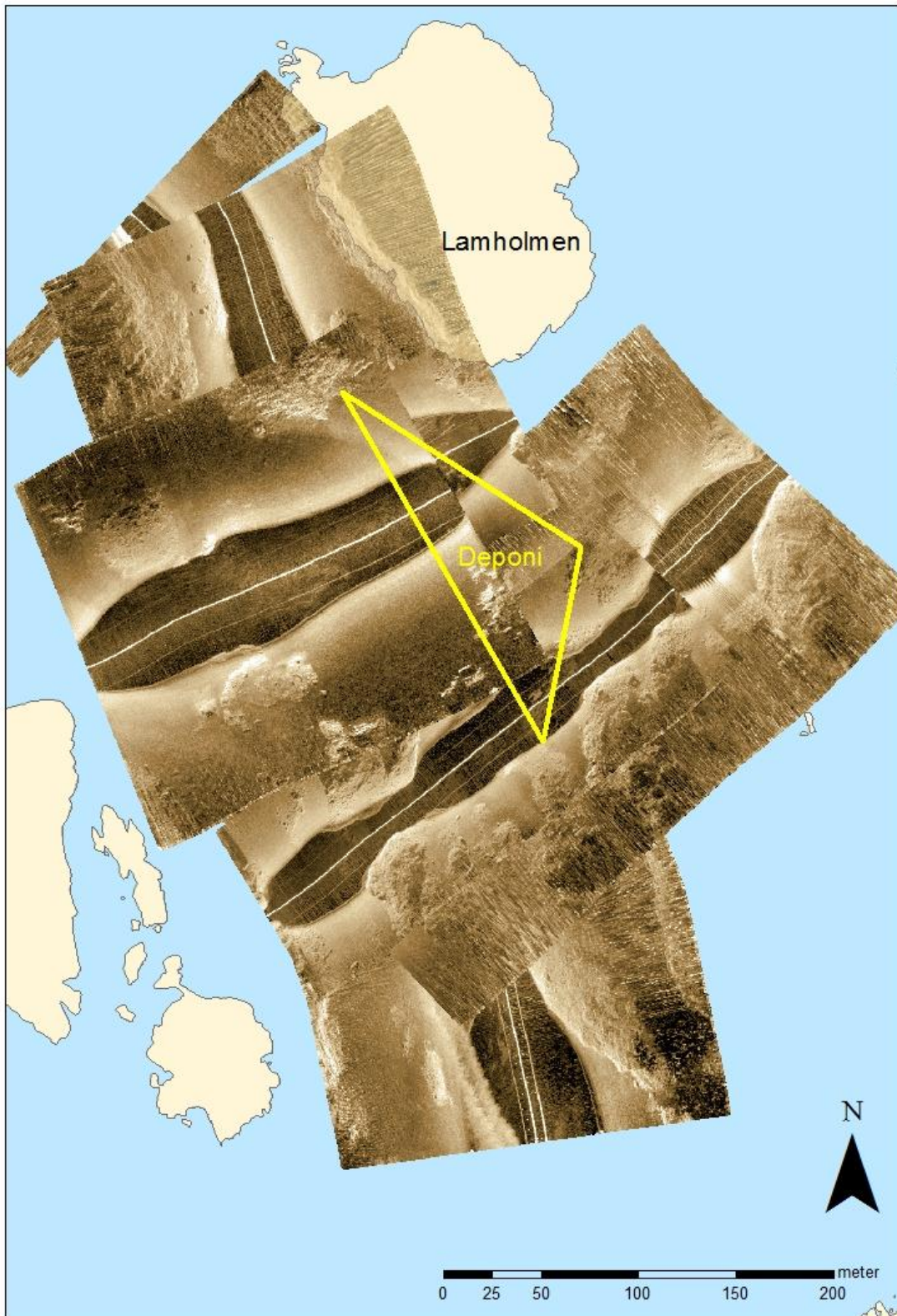
Funn og observasjoner

I tiltaksområdet ved Farsund besto sjøbunnen av bratt berg og partier med storsteinet ur ved Lamholmen, ned til ca. 15-20m dybde, deretter slakt skrånende sandbunn vestover, mot dybder på 30-40m i store deler av deponiet. Det ble ikke gjort funn av kulturminner, sterke indikasjoner på forlis, eller maritme kulturminner på land. Heller ikke i nærområdet ble det registrert funn som kan bli berørt av tiltaket.

I utdypningsdelen av Louisenbergsundet var sjøbunnen preget en stor mengde bergknauser med sand mellom. Flere av knausene var avlange i form og ble avmerket som mulige skipsvrak ut fra sonardataene, men senere avkreftet av dykker. I deponiet ble det kun kjørt sonar på grunn av relativt store dybder og begrenset potensial for funn ut fra sonardataene. Heller ikke i nærområdet ble det registrert funn som kan bli berørt av tiltakene.

Konklusjon

Det ble ikke gjort funn av vernede eller automatisk fredete kulturminner etter Kulturminneloven under de marinarkeologiske registreringene ved Lamholmen i Farsund kommune og Lovisenbergsundet i Kragerø kommune. Tiltakene ser ikke ut til å være i konflikt med kulturminner under vann.

Figur 5: Oversikt over områder kartlagt med sidesøkende sonar ved Lamholmen, Farsund kommune. Kart/illustrasjon: NMM.

Figur 6: Oversikt over områder kartlagt med sidesøkende sonar ved Lovisenbergsundet, Kragerø kommune. Kart/illustrasjon: NMM.